

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора

Лебези Юлії Олександрівни – на дисертацію

на дисертацію Ярошук Оксани Володимирівни на тему:

«Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Встановлення права особи на свободу праці визначається на рівні Конституції України (стаття 43 Конституції України), де відображено, що особа має право на працю, складовими якого є можливість забезпечувати своє фізичне існування та соціальне буття через належність оплати праці особи. Прояви психологічного чи фізичного тиску, що спрямовані на усунення працівника від роботи, формування у нього стійкого психоемоційного стресового стану, що унеможливує для особи належне виконання поставлених перед ним завдань та трудових функцій, призводить до втрати нею робочого місця, матеріальних засобів для існування, що негативно позначається в цілому розвитку економічного стану країни, адже характеризує систему людських ресурсів, як такі, що перебувають у стані стагнації.

При цьому умови воєнного стану призвели до зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (близько 10% населення країни були вимушені втратити робочі місця, домівки, звичний для соціальний побут), що були змушені здійснити пошук можливостей для адаптації в нових для них соціальних умовах. Водночас такі категорії осіб наділяються певними пільгами як гарантіями соціального забезпечення населення, що надаються державою, що знову ж таки відображаються на ставленні до них в трудовому колективі. Відтак ситуація воєнного стану та зростання кількості внутрішньої

трудової міграції негативно позначилась на здатності суспільства протидіяти та запобігати проявам мобінгу (цькування) в трудовому колективі. Пошук напрямів оптимізації подолання таких кризових суспільних явищ визначається відтак як актуальний, що визначає практичну затребуваність та теоретичну цінність дисертації О.В. Ярошук.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр., затвердженої постановою Загальних зборів Національної академії правових наук від 26 березня 2021 р.; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501; Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.».

Таким чином, підкреслюємо, що визначення особливостей адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні є актуальним предметом теоретико-прикладного дослідження.

Дисертаційне дослідження О.В. Ярошук є затребуваним як з позицій правової науки, так і з точки зору практичної діяльності, спрямованої на удосконалення нормативно-правової бази.

Розглянувши дисертацію, можна зробити висновок, що автор дійсно провів ґрунтовне комплексне наукове дослідження, що відповідає поставленим меті та завданням.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування характеризується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їхнього соціального змісту і юридичної форми, здійснити системний аналіз питання визначення сутності адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки. У роботі автор використав систему загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів

пізнання.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти у сфері публічної служби. Для розробки пропозицій з оптимізації адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки використано законодавство зарубіжних держав: Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки та інших країн Європейського Союзу.

Емпіричним підґрунтям дослідження стали судові рішення, опитування 141 особи за допомогою анкетування в межах теми адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні.

Структура роботи дозволяє авторці досягнути поставленої перед нею мети, що полягає у дослідженні адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні та розробка науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій щодо його вдосконалення. Авторкою успішно вирішено такі наукові завдання, як: здійснення характеристики поняття, сутність та соціальні детермінанти явища мобінгу в Україні; визначення поняття, ознаки та особливості адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні; встановлення засад адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні; опису складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-5 КУпАП; характеристиці суб'єктів адміністративної юрисдикції щодо запобігання та протидії мобінгу в Україні; визначенні процесуальних особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні; проведенні порівняльно-правового аналізу законодавства зарубіжних держав щодо адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу; обґрунтуванні напрямів

удосконалення нормативного та організаційного складників адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні.

Досягнення достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації відбувається за рахунок їх апробації у відкритому друку, обговоренні на наукових конференціях, інших наукових заходах. Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють деякі прогалини в адміністративно-правовому регулюванні відповідальності за вчинення мобінгу (цькування), але й їх практичним значенням на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства в тій його частині, що стосується забезпечення права особи на свободу слова. Проведена автором науково-дослідна робота є результатом власних напрацювань здобувача, який здійснив вдалу спробу визначити зміст адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення мобінгу (цькування).

Погоджуючись у цілому з усіма визначеними автором складовими наукової новизни дослідження, вважаємо за необхідне акцентувати особливу увагу на деяких з них.

Зокрема, прогресивним є обґрунтований авторський підхід до розуміння родового об'єкту адміністративного правопорушення мобінгу, яким має визначатися не громадський порядок та громадська безпека, а права особи на свободу праці та її охорону, що дозволило Оксані Володимирівні сформулювати пропозиції до чинного адміністративно-деліктного законодавства України (додаток В).

Результати дисертаційного дослідження можуть стати основою для вдосконалення нормотворчої та правозастосовної діяльності. Є обґрунтованим та доцільним використання основних результатів дисертаційного дослідження в процесі викладання студентам вищих навчальних закладів дисципліни «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Права людини», підготовки підрозділів

підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей і наукових повідомлень.

Переходячи до оцінки основних положень і висновків дисертації, варто зазначити, що в роботі порушені нерозроблені раніше наукові та практичні задачі, розв'язання яких дозволило одержати цікаві результати і виробити ряд пропозицій. З урахуванням цього можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у підході до досліджуваних проблем, так і в запропонованому способі розв'язання конкретних теоретико-правових питань.

З точки теоретико-правового дослідження є важливим здійснене авторкою узагальнення визначення понять «дискримінація», «утиск», «цькування» та «мобінг», на основі чого нею було виведено поєднуючі їх ознак, зокрема: усі категорії відносяться до так званих динамічних слів; мають ознаки насильницьких дій, які можуть бути як дія, так і бездіяльність; дії мають негативне емоційне та поведінкове забарвлення; відображають суб'єктивне ставлення кривдника/кривдників до жертви такого цькування; можуть вчинятися як групою осіб так і одноособово; жертва потрапляє в ізоляцію; спрямовані на обмеження суб'єкта у його правах та свободах і, врешті-решт, призводять до наслідків (психологічних, матеріальних, фізичних). Авторкою обґрунтовано, що ці ознаки свідчать про те, що мобінг може мати прояв у формі утиску, цькування, дискримінації, або ж одночасно поєднувати їх. З врахуванням зазначеного правильним є висновок авторки, що мобінг є складним соціальним явищем та складною правовою справою про адміністративні правопорушення, оскільки протистояти мобінгу досить складно, як і довести його наявність. а також основні засади адміністративної відповідальності (підрозділ 1.1).

Важливим є здійснений автором аналіз суб'єктного складу правовідносин із запобігання проявам мобінгу (цькування), що полягає у формулюванні висновку про те, що особливе місце у справах щодо вчинення мобінгу обіймають ряд спеціально уповноважених органів, і зокрема діяльність Державної служби з питань охорони праць. О.В. Ярошук зроблено

висновок, що Держпраці України здійснює завдання, спрямовані на забезпечення реалізації таких функцій впливу на правовідносини, пов'язані із запобіганням проявам мобінгу, як: інформаційно-освітня; контрольно-наглядова; адміністративно-юрисдикційна; попереджувальна. Дисертанткою встановлюється, що питання захисту трудових прав особи, права особи на свободу праці та запобігання мобінгу у колективі має вирішуватися і на рівні функціонування правоохоронних органів як органів профілактики адміністративних та кримінальних правопорушень, так і в межах здійснення судового контролю (підрозділ 2.2).

Цікавим з точки зору практичного застосування є висновки авторки про те, що до особливостей провадження у справах про мобінг задля забезпечення його комплексності є необхідним звернутися до результатів практики діяльності ЄСПЛ в цілому, необхідним є розгляд справи «Вісент Дель Кампо проти Іспанії» (Vicent del Campo v. Spain). Оксаною Володимирівною визначається, що досліджувана справа стосувалася національного судового рішення, в якому пана Вісента Дель Кампо було визнано винним у переслідуванні колеги по роботі, хоча відповідачем у справі фактично був його роботодавець – місцевий орган влади. На основі аналізу досліджуваної справи дисертанткою робиться висновок, що забезпечення провадження у справах про мобінг (цькування) працівника здійснюється із дотриманням таких стадій процесуального розгляду, як: збір доказової бази; судовий розгляд справи; виконання рішення суду у справі. Важливим є авторський висновок, що доказами у справах про мобінг можуть бути: копії розпорядчих документів роботодавця (накази, розпорядження); копії документів працівників (довідні записки, пояснення тощо); копії заяв, скарг працівників про порушення їх прав та законних інтересів; електронні докази (скріни листування через інформаційно-телекомунікаційні засоби зв'язку); покази свідків; аудіозаписи, відеозаписи із камер спостережень.

Привертає увагу висновок автора про те, що є необхідним створення окремого реєстру таких правопорушень за аналогією функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі (с. 160).

Слід відмітити, що дисертантом власні висновки побудовано не лише на підставі аналітики наукових та нормативно-правових джерел, а й з урахуванням судової практики, статистичних даних, а також результатів власного соціологічного опитування.

У роботі містяться й інші слушні положення, висновки та пропозиції.

Основні положення роботи знайшли відображення у 4 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, у тому числі в одному зарубіжному науковому виданні, а також у трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Оформлення дисертаційної роботи зауважень не викликає.

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота О.В. Ярошук написана на високому теоретичному рівні, має значну наукову та практичну цінність.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію О.В. Ярошук, водночас вважаю за необхідне звернути увагу на питання, які могли б слугувати предметом дискусії та обговорення при захисті дисертаційної роботи:

1. Зміст розділу другого вбачається ширшим за його назву. Так, в межах другого розділу авторкою заплановано було розглядати юридичні підстави адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні. При цьому виходячи із змісту розділу було розглянуто і процесуальні особливості застосування адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні;

2. В межах підрозділу 1.2 «Поняття, ознаки та особливості адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні» авторові було б доцільно здійснити порівняльний аналіз положень чинного адміністративно-деліктного законодавства та

чинного кримінально-правового законодавства, що дозволило б забезпечити більш комплексний підхід до встановлення змісту досліджуваної категорії;

3. Авторкою встановлюється, що вчинення мобінгу має розумітися як посягання на такий родовий об'єкт, як свобода праці. Такий авторський підхід вимагає перегляду підходу до структури чинного адміністративно-деліктного законодавства України у частині відмови від розуміння як родового об'єкту мобінгу громадської безпеки. В цілому підтримуючи такий авторський підхід, необхідно підкреслити, що в межах даної дисертації є необхідним звернення до висвітлення змісту категорії «громадська безпека», і лише після такого аналізу робити висновок про необхідність реформування чинного адміністративно-деліктного законодавства України у досліджуваній сфері. Однак подібний аналіз здійснено фрагментарно, що знижує теоретичну цінність відповідного авторського висновку;

4. У дисертації авторкою порушується питання необхідності відмежування «босінгу» від «мобінгу», зокрема, автором встановлюється доцільність застосування посиленої форми адміністративної відповідальності до керівників підприємств, установ, організацій (підрозділ 3.2). Але при цьому застосування заходів відповідальності не завжди є дієвим, при цьому загально визнаною є необхідність із вжиття заходів щодо профілактики вчинення будь-якого правопорушення, і зокрема, вчинення босінгу. Варто підкреслити, що питання профілактики проявів босінгу як різновиду мобінгу вченою не розглядались, але при цьому є актуальними та необхідними з точки зору забезпечення практичної цінності даного дослідження.

Наведені спірні положення і висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має самостійний і творчий характер, наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань насамперед характеризує актуальність і складність теми дослідження та власний підхід дисертанта до їх розгляду. В дослідженні авторові вдалося досягти поставленої мети.

Наведені зауваження характеризують складність досліджених проблем,

багато в чому мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи О.В. Ярошук, а здійснений авторкою творчий пошук заслуговує на підтримку.

Розглядувана дисертація містить раніше не досліджувані наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності має важливе науково-прикладне значення.

Дисертація та автореферат О.В. Ярошук логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти та науки України, а її положення викладено чіткою і зрозумілою мовою. Пропозиції та рекомендації, викладені у дисертації, можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація **«Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення мобінгу (цькування) працівника в Україні»** є за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю і якістю опублікованих праць та за оформленням відповідає вимогам, передбаченим чинним законодавством, а її автор – Ярошук Оксана Володимирівна заслуговує на присудження їй за результатами публічного захисту наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Ю.О. Легеза

Підпис Ю.О. Легези засвідчую:

Вчений секретар вченої ради
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Т.М. Калюжна

